

Черняхович О. С.,

Національний університет “Кисво-Могілянська Академія”, м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІТ-ФАХІВЦІВ

Статтю присвячено особливостям структури інішомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції ІТ-фахівців з урахуванням сучасних тенденцій модернізації професійної освіти України, а саме в межах комунікативного та компетентнісного підходів.

Ключові слова: *інішомовна комунікативна компетентність, інішомовна комунікативна компетенція, професійно-комунікативна компетенція, інформаційна культура, інформаційно-навчальне середовище.*

Статью посвящено особенностям структуры профессионально ориентированной коммуникативной компетенции ИТ-специалистов с использованием современных тенденций модернизации профессионального образования Украины.

Ключевые слова: *иностранный коммуникативная компетентность, инностранная коммуникативная компетенция, информационная культура, информационно-образовательная среда.*

This article is dedicated to the structure peculiarities of the IT-specialists' foreign language profession oriented communicative competence with a glance to the modern trends in the Ukrainian education modernization, namely within the scope of communicative and competence approaches.

Key words: *foreign language communicative competence, profession oriented communicative competence, information culture, information-educational environment.*

Реформування професійної освіти в Україні є частиною процесів модернізації освітніх систем, що відбуваються останні роки у європейських країнах і пов'язані з визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових навчальних програм, удосконалення технології навчання. Для розв'язання комплексу завдань саме в галузі освіти Україна бере активну участь у так званому Болонському процесі, до основних цілей якого належить “побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування” [10]. Як наслідок замовлення на професійно орієнтоване володіння іноземною мовою (ІМ) обумовлює необхідність професійно спрямованого навчання ІМ майбутніх фахівців в межах комунікативного підходу, згідно якого практична мета навчання ІМ полягає в оволодінні інішомовним спілкуванням шля-

хом формування і розвитку комунікативної компетенції та її складових. З огляду на це проблема оптимізації іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ набула особливої актуальності.

Мета нашої роботи полягає в дослідженні фахово-обумовлених особливостей іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції у майбутніх фахівців з інформаційних технологій (ІТ-фахівців), де під такими фахівцями ми розуміємо студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, “магістр” які навчаються у ВНЗ за напрямом підготовки “Комп’ютерна інженерія” (0915): Бакалавр 6.091500 – Комп’ютерні системи та мережі, Магістр 8.091501 – Комп’ютерні системи та мережі; “Інформаційна безпека” (1601): Бакалавр 6.160100 – Адміністративний менеджмент у сфері захисту інформації з обмеженим доступом, Бакалавр 6.160100 – Захист інформації в комп’ютерних системах та мережах, Магістр 8.160105 – Захист інформації в комп’ютерних системах та мережах. Надалі ми будемо їх називати “майбутніми ІТ-фахівцями” або “ІТ-фахівцями”.

У Проекті концепції викладання ІМ в Україні підкреслюється необхідність формування нового покоління фахівців ВНЗ і важливим аспектом є педагогічні умови формування іншомовної комунікації [8]. Проблема оптимізації іншомовної підготовки майбутніх фахівців різного професійного спрямування у ВНЗ стала предметом багатьох наукових досліджень, а саме:

- сутність та структуру іншомовної професійної комунікативної компетенції вивчали А. Андрієнко, Г. Архіпова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, А. Хуторський, Н. Чернова та ін.;
- впровадженням компетентнісного підходу в систему освіти займалися Н. Бібік, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, І. Зимня та ін.;
- створення педагогічних технологій навчання студентів ВНЗ професійно орієнтованого спілкування ІМ з’ясували Л. Волкова, Н. Сура та ін.;
- формування професійної спрямованості в опануванні ІМ вивчали І. Зимня, Л. Голубенко, С. Козак та ін.;
- питанням діалогізації навчання ІМ займалися Л. Волкова, С. Ніколаєва, Н. Сура.

Отже дослідження останніх років доводять, що іншомовна комунікативна компетенція є складним багатоаспектним явищем.

Незважаючи на той факт, що рівень розробленості змісту професійної підготовки студентів технічного ВНЗ досить високий, концепція іншомовної професійно орієнтованої підготовки майбутніх фахівців до майбутньої іншомовної професійно орієнтованої комунікації в недостатній мірі відповідає сучасним вимогам держави, міжнародним освітнім стандартам та ринку праці. Аналіз наукової літератури присвяченої питан-

ням формування професійної компетентності дозволяє говорити про те, що однією з ключових компетентностей, якими повинен володіти випускник технічного ВНЗ є іншомовна комунікативна компетентність.

Розглядаючи питання оптимізації іншомовної професійно орієнтованої підготовки майбутніх фахівців, а також з огляду на особливу увагу, яка приділяється в системі сучасної вищої освіти компетентнісному підходу і для реалізації головної мети нашого дослідження вважаємо за потрібне розібратись у змістовному навантаженні введених в науковий обіг вченими-дослідниками понять “іншомовна комунікативна компетенція” та “іншомовна комунікативна компетентність”.

У сучасних дослідженнях іншомовну комунікативну компетентність трактують як необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, для успішного функціонування в суспільстві з огляду на власні здібності та соціальний статус [3, с. 13].

Іншомовну комунікативну компетентність майбутнього фахівця науковці розглядають як:

- здатність здійснювати міжкультурне професійно спрямоване спілкування, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення [1, с. 16];

- результат затрачених зусиль, спрямованих на формування таких іншомовних знань і вмінь, які відображають лінгвістичний, професійно-контекстуальний, психологічний, соціальний та ситуативний стан мови як засобу професійного спілкування [6, с. 63];

- здатність вільно і адекватно до умов соціально-рольових ситуацій професійної діяльності розуміти й зумовлювати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями [7, с. 12];

- володіння індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості [15, с. 8].

Якщо компетентність характеризують знання, уміння, навички та способи організації спілкування, то компетенцію – здатність фахівця користуватись мовою, тобто набутими знаннями та сформованими вміннями залежно від конкретної ситуації.

В теорії навчання ІМ у вищій школі здебільшого вживають два поняття: “лінгвістична / мовна компетенція” та “комунікативна компетенція”. Вперше термін “комунікативна компетенція” використав американський лінгвіст Д. Хаймс в 1966 р., як протиставлення терміну “мовна компетенція” – абстрактне лінгвістичне знання дорослого одномовного (монолінгвального) носія мови, який запропонував Н. Хомський [19]. Д. Хаймс визначив це поняття як “знання, що забезпечують індивідові можливість здійснення функціонально спрямованого мовленнєвого спіл-

кування, тобто того, що необхідно знати тим, хто говорить, для досягнення успіху в комунікації в середовищі іншомовної культури” [20].

У сучасних дослідженнях термін “*іншомовна комунікативна компетенція*” тлумачать так:

- здатність брати до уваги у мовленнєвому спілкуванні контекстуальну доречність і вживаність мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій [4, с. 18];

- знання мови, високий рівень практичного володіння її засобами, а також досвід володіння мовою залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [11, с. 14];

- знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [18, с. 6–7].

Розглядаючи *професійно-комунікативну компетенцію* як особливий вид компетенції, вчені визначають її як:

- інтегральну властивість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її прояви в професійній діяльності [6, с. 103];

- інтегрований компонент комунікативної та професійної компетенцій, який передбачає володіння мовою і професійно орієнтованим мовленням на варіативно-адаптивному рівні, а також на рівні вільного ділового спілкування [11, с. 14];

- готовність та здатність до оволодіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні [15, с. 8].

Існує декілька підходів щодо структури іншомовної комунікативної компетенції. За Д. Хаймзом структура цього поняття містить такі складові: граматичну (правила мови), соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови), дискурсивну (правила побудови змісту висловленого) і стратегічну (правила підтримки контакту зі співрозмовником) компетенції.

Структура комунікативної компетенції спеціаліста медичного профілю, запропонована Г. Архіповою, містить п'ять компонентів: *лінгвістичну (мовну) компетенцію (соціолінгвістичну)*; *тематичну компетенцію* (це система знань професійних особливостей і реалій, етикетних форм мови і вміння користуватись ними в різних сферах ділового спілкування); *соціокультурну компетенцію* (поведінкову, етикетну); *компенсаторну компетенцію* (вміння домагатися взаєморозуміння; комплекс спеціальних мовних умінь, що характеризують рівень володіння іноземною мовою як засобом спілкування); *навчальну компетенцію* (вміння вчитися, навчальні і компенсуючі вміння, вміння користуватися довідковою літературою тощо) [2, с. 12–13].

Досліджуючи іншомовну комунікативну компетенцію майбутніх фахівців морського флоту, С. Козак визначає її як поєднання чотирьох компетенцій: лінгвістичної, соціокультурної, стратегічної та професійної.

З огляду на специфіку професійної діяльності ІТ-фахівців, а саме їх тісної взаємодії з інформаційними технологіями які уособлюють як основний зміст, предмет і мету їх фахової освіти, так і засіб реалізації безпосередньої професійної діяльності, ми вважаємо за доцільне включити в структуру професійної комунікативної компетенції такі компоненти:

– *мовну компетенцію* (лінгвістичну) – обізнаність з мовою: мовними одиницями всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного, синтаксичного), які використовуються як будівельний матеріал для породження та розпізнавання висловлювань, а також правил оперування ними;

– *мовленнєву компетенцію* – уміння використовувати мовні засоби, адекватні меті спілкування, тобто володіння мовленнєвими уміннями і навичками;

– *прагматичну компетенцію* – здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою свідомого вибору необхідних форм, типів мовлення, врахування ознак функціонально-стильових різновидів мовлення (опису, роздуму, розповіді);

– *соціокультурну компетенцію* – поведінкову, етикетну, соціальних умовностей;

– *професійну компетенцію* – складають ряд знань, умінь та навичок згідно напрямку підготовки.

Професійна компетенція фахівця за напрямком “комп’ютерні системи та мережі” включає такі компоненти:

– **знання** тенденцій та проблем розвитку засобів обчислювальної техніки, методів проектування апаратних та програмних засобів комп’ютерних систем та мереж, особливостей застосування обчислювальних засобів і програмного забезпечення у всіх сферах діяльності людини;

– **вміння** застосовувати набуті знання під час розв’язання конкретних задач проектування, виробництва та експлуатації пристроїв, систем та мереж; обґрунтувати необхідність створення нових систем та мереж, дати відповідні рекомендації щодо вибору та розробки інформаційно-обчислювальних пристроїв, систем та мереж.

Вищезгадані знання та вміння визначають суть інформаційної культури майбутнього ІТ-фахівця, тому ми вважаємо за доцільне розглядати поняття “*інформаційна культура*” як невід’ємний компонент професійної компетенції майбутнього ІТ-фахівця.

Поняття інформаційної культури фахівця в наш час остаточно не визначене і трактується по-різному в залежності від його професії та соціальних умов професійної діяльності. Низка вітчизняних та зарубіжних дослідників дають таке визначення терміну “*інформаційна культура*”:

– інтегроване визначення рівня досконалості людини (суспільства) саме в інформаційній сфері діяльності [13, с. 12].

– необхідний компонент історичного процесу, що відіграє велику роль у розвитку цивілізації (у широкому значенні); рівень, досягнутий у сфері інформаційної діяльності (у вузькому значенні); нове мислення, новий підхід до стилю, методів, процесів управління, нове ставлення до інформаційних процесів [16, с. 243].

Багато авторів розглядають інформаційну культуру як складник загальної культури народу, національної політики, що орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності, оскільки потужність держави визначається рівнем володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) та їх розвитком. Безумовним фактом є те, що інформаційна культура – це культурно-освітнє явище. Інформаційна культура стає елементом загальної культури людства, хоча поки що більшою мірою розглядається як складова частина професійної діяльності особистості [5, с. 555].

Н. М. Розенберг дійшов висновку, що поняття “інформаційна культура людини” відноситься до системного, багатоаспектного поняття і не може обмежуватися рамками лише знань ІКТ. Він виділяє такі компоненти інформаційної культури як: загальноосвітня культура, культура діалогу і комп’ютерна культура [12, с. 34].

Ми вважаємо, що інформаційну культуру майбутнього ІТ-фахівця слід розглядати як сукупність загальної культури, комунікативної культури та комп’ютерної культури. Вона є частиною професійної діяльності майбутнього ІТ-фахівця, що характеризує його рівень матеріального і духовного розвитку.

Сьогодні одним з основних засобів розвитку та поширення *комп’ютерної культури* як складника інформаційної культури стають ІКТ. Зазначимо, що комп’ютерна культура майбутнього ІТ-фахівця є продуктом його різнобічних творчих здібностей і проявляється в таких аспектах:

– у вміннях оперувати інформацією, здійснювати її генерацію, передачу, прийоми запам’ятовування та перетворення;

– у знаннях інформаційних ресурсів і потоків у своїй власній професійній діяльності;

– у конкретних навичках і вміннях використання технічних засобів (персонального комп’ютера, комп’ютерних мереж, тощо) у своїй власній професійній діяльності;

– у вміннях використовувати у професійній діяльності різноманітні програмні продукти загального та спеціального призначення;

– у вміннях одержувати інформацію з різних джерел, подавати її у відповідній формі, мати виражену мотивацію щодо постійного її вдосконалення.

Формування *комунікативної культури* як складника інформаційної культури майбутніх ІТ-фахівців у ВНЗ може здійснюватись через навчання іншомовної професійно орієнтованої мовленнєвої діяльності із використанням засобів мультимедіа. Вона формується за допомогою ак-

тивної комунікативно-мовленнєвої діяльності (КМД) та участі майбутнього ІТ-фахівця у стереотипних ділових ситуаціях спілкування з використанням Інтернету, електронної пошти, ІСQ – системи інтерактивного спілкування в Інтернеті, та різноманітних засобів мультимедіа. Якість КМД є одним з критеріїв сформованості рівня іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції.

О.Б. Тарнопольський вважає, що на сучасному етапі розвитку теорії та практики навчання ІМ у ВНЗ виникає необхідність застосування сучасних інформаційних технологій, що дозволить студентам швидко та ефективно опанувати ІМ як засобом спілкування [17, с. 80]. Комп'ютерна програма для навчання ІМ як динамічне мультимедійне інформаційно-навчальне середовище може стати важливою підтримкою процесу формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції. “Взаємодія студента з комп'ютером, таким чином, із простого обміну інформацією або виконання команд перетворюється на багатогранну діяльність у цьому середовищі, завдяки чому перед студентом відкриваються дійсно необмежені можливості” [14, с. 18].

Проаналізувавши сучасні підходи до трактувань понять іншомовна “професійна комунікативна компетентність” та “професійна комунікативна компетенція” для дослідження фахово-обумовлених особливостей іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції у майбутніх ІТ-фахівців, ми зробили ряд узагальнень та висновків, а саме:

1) іншомовна професійно орієнтована комунікативна компетенція є невід'ємною складовою професійної комунікативної компетентності, а виходячи з цього і складовою загальної професійної компетентності;

2) враховуючи специфіку кваліфікаційного напрямку, структура іншомовної комунікативної компетенції містить такі складові: мовну, мовленнєву, прагматичну, соціокультурну та професійну компетенції;

3) основною особливістю визначеної структури є наявність в професійній компетенції такої складової як інформаційна культура;

4) інформаційна культура об'єднуючи загальноосвітню, комп'ютерну та комунікативну культури, може ефективно формуватися через навчання іншомовної професійно орієнтованої мовленнєвої діяльності в інформаційно-навчальному середовищі, іншими словами із використанням комп'ютерних мультимедійних засобів.

Література:

1. Андриенко А. С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза (на основе кредитно-модульной технологии обучения): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ростов н/Д, 2007.
2. Архипова Г. С. Формирование иноязычной компетентности будущего

спеціаліста (медичинського профіля). Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Чита, 2006.

3. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13–16.

4. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.

5. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця як невід’ємна складова сучасної професійної діяльності // Педагогіка та психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць / За редакцією І. А. Зазюна та Н. Г. Ничкало. – Київ, 2003. – С. 534–559.

6. Клименко Е. В. Формирование иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих финансистов: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Калуга, 2004.

7. Козак С. В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2001.

8. Концепція викладання іноземних мов в Україні (проект). – К., 1993.

9. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Колектив авторів під керівн. Ніколаєвої С. Ю. – К.: Ленвіт, 1999. – 319 с.

10. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Лемківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – Київ: Вид-во Науково-методичного центру вищої освіти Міністерства освіти і науки України, 2004. – 24 с.

11. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04. – К., 2005.

12. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего понятия / Н. М. Розенберг // Сов. педагогіка. – 1991. – № 3. – С. 33–38.

13. Семенюк Є. П. Перспективи розвитку інформаційної культури в Україні / Є. П. Семенюк // Інформація та нові технології. – 1993. – № 3. – С. 11–13.

14. Сердюков П. І. Технологія розробки комп’ютерних програм з іноземних мов: Посібник. – К.: Ленвіт, 1996. – 111 с.

15. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно орієнтовано го спілкування іноземною мовою 2005 года: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2005.

16. Суханов А. П., Филоненко В. Г. От гусяного пера к комп’ютеру / А. П. Суханов, В. Г. Филоненко. – Новосибирск, 1999. – 315 с.

17. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку на I курсе технического вуза / О. Б. Тарнопольский. – К.: Выща школа, 1989. – 159 с.

18. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Луцьк, 2005.

19. Хомский Н. О понятии “правило грамматики” / Н. О. Хомский // Новое в лингвистике. – М., 1965. – Вып. 4. – С. 34–65.

20. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes // C. J. Brumfit and K. Johnson (eds.). The Communicative Approach to Language Teaching. London, 1979. – P. 5–27.